

WOŁÓW
Dawny zamek obecnie siedziba starostwa powiatowego
pl Piastowski 2

ELEWACJE

**BADANIA STRATYGRAFICZNE I PROGRAM PRAC
KONSERWATORSKICH**

Opracowała: mgr Dorota Wandrychowska

2011

1. KARTA TYTUŁOWA

A. DANE DOTYCZĄCE OBIEKTU:

Elewacje dawnego zamku książęcego, obecnie siedziby starostwa powiatowego

materiał –mur ceglany, tynk wapienny pokryty farbą elewacyjną, detal architektoniczny wykonany z narzutu, kartusz z piaskowca

Wołów, pl. Piastowski 2

czas powstania: połowa XIVw, XVIII odbudowa po pożarze

około XIX – przebudowa na cele biurowe

w latach 20 XXw, zmieniono wówczas fronton i dobudowano wieżę

B. DANE DOTYCZĄCE OPRACOWANIA

-Wykonawca opracowania –konserwator detalu architektonicznego –
mgr Dorota Wandrychowska, Wrocław, ul. M. Konopnickiej 9d

Wrocław 2011

2. WSTĘP

2.1. *Przedmiot opracowania*

Przedmiotem niniejszego opracowania jest wystrój elewacji zespołu dawnego zamku książęcego, a następnie siedziby władz administracyjnych okręgu wołowskiego obecnie siedziby starostwa powiatowego w Wołowie, pl. Piastowski 2

2.2. *Cel i zakres opracowania*

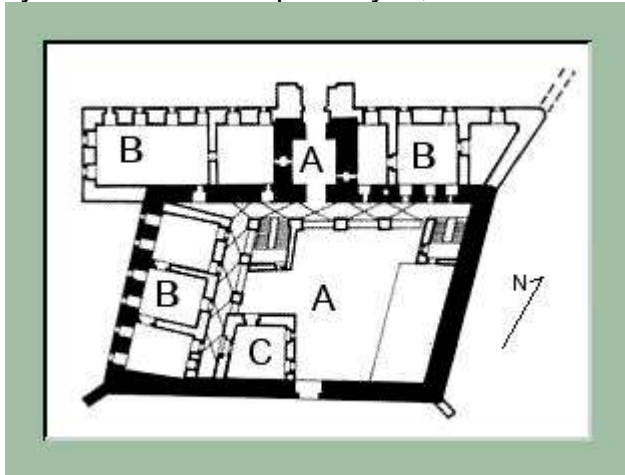
Celem niniejszego opracowania jest opracowanie wyników badań stratygraficznych, które pozwolą na ustalenie ewentualnej obecności pierwotnej kolorystyki i określenie stanu zachowania wystroju oraz opracowanie programu prac konserwatorskich.

2.3. *Podstawa opracowania*

Podstawą niniejszego opracowania są badania stratygraficzne i oględziny wykonane in situ a także kwerenda ikonograficzna.

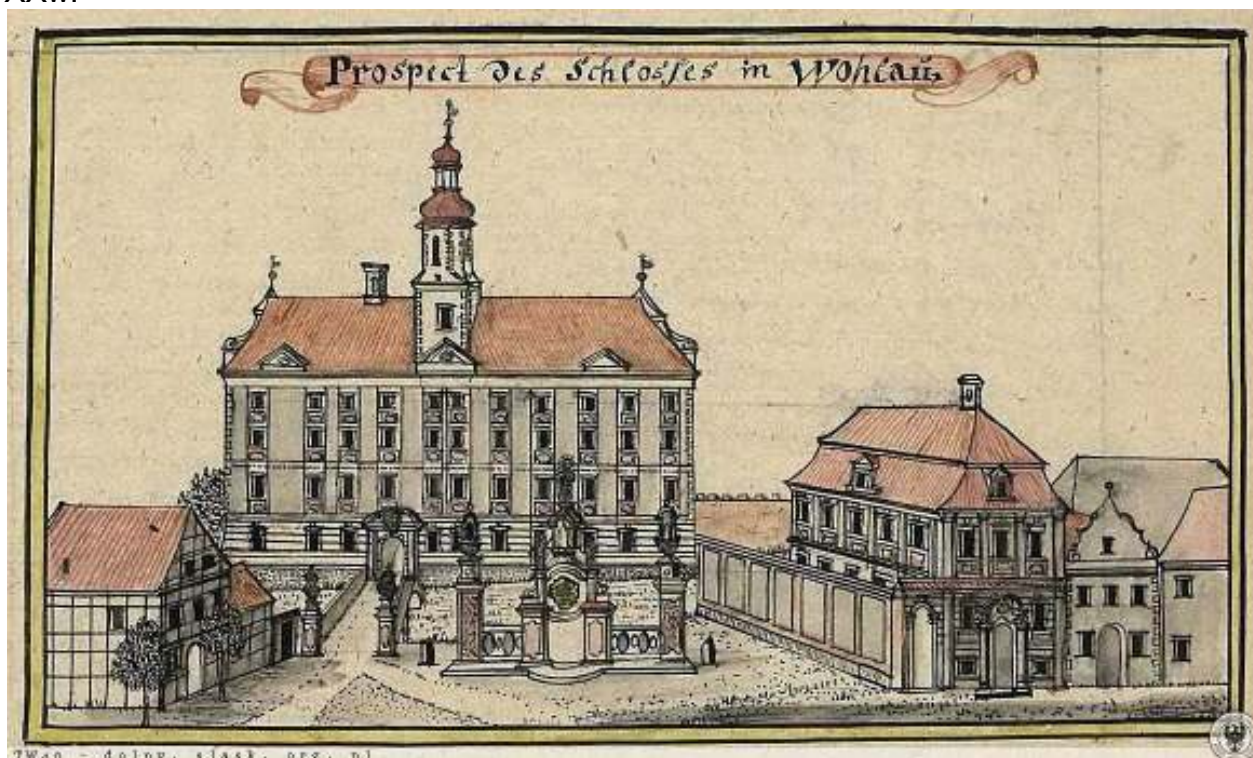
OPIS, HISTORIA

Dawny zamek książęcy - powstał w połowie XIVw, na przestrzeni lat wskutek licznych przebudów utracił charakter obronny, a adaptacja dokonana w XIX na cele biurowe w dużym stopniu zatarła pierwotny charakter rezydencji. Obecnie jest to założenie murowane, trzyskrzydłowe, o układzie półtraktowym, dwupiętrowe, nakryte dachami dwuspadowymi, z czworoboczną wieżą wjazdową od północy.

Plan zamku wg K. Bimlera. A - najstarsza część z XIV wieku, B - część z XVI wieku, C - część z XVII wieku¹

Zgodnie z zamieszczonym powyżej planem skrzydło północne pochodzi z XVIw. Z okresu średniowiecza pochodzi zarys murów od strony zachodniej – ze skarpą narożną. W XVIII obiekt płonął, utracił wówczas wieżę, którą odbudowano w latach 20 XXw.

Rysunek Webera przedstawia obiekt wyższy o jedno piętro, pozbawiony portyku wejściowego od strony północnej²

¹ Zamki Śląskie, Bohdan Guerquin, Warszawa 1957

² Werner F.B., Topographia oder Prodromus Delineati Silesiae Ducatus..., rękopis (1755), Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Dział Rękopisów

W XVIII wieku zamek płonął, w trakcie odbudowy obniżono budynek o jedno piętro i usunięto wieżę bramną. Nad portykowym wejściem wybudowano dość dziwny w formie szczyt dekorowany potrójną arkadą, gzymsem krenelażowym oraz wysmukłym w proporcjach zwieńczeniem z wolutami po bokach, nakrytym łukowo ukształtowanym gzymsem flankowanym małymi obeliskami (archiwalne zdjęcie poniżej). Widoczne opaski okienne z parapetem podtrzymywanym przez konsolki, pierwsze piętro zaznaczone przez proste odcinkowe gzymsy nadokienne, W partii portyku pierwsze piętro zdwojonych okien zwieńczone jest wspólnym trójkątnym tympanonem. Bonie flankujące naroża skrzydeł i partii portkowej są plastyczne i wyraźnie odstają od płaskiej elewacji

3

Znaczna grubość murów uniemożliwiała swobodne zmiany umiejscowienia okien, które na przestrzeni lat posiadały jedynie różne w formie opaski. Ikonografia potwierdza, że przez setki lat budynek dekorowany był na poziomie parteru boniami tasiemkowymi.

³ <http://www.wroclaw.hydral.com.pl/249096,foto.html>

W latach 20 XXw (zdjęcie poniżej), odbudowano wieżę przejazdową, w skrzydle północnym na dachu dobudowano lukarny, zmieniono kształt szczytu na barokowy nawiązujący formą do mniejszych szczytów na bocznych skrzydłach, utrzymano wejście z portykiem zaakcentowane boniami, bonie znajdują się również na narożach skrzydeł – analogicznie jak w wieku XVIII. Kształt opasek okiennych uległ wówczas uproszczeniu, jednakże są one wyraźnie zaznaczone na elewacji, widac również parapet podtrzymywany przez niewielkie konsolki

Kolejną barokizację obiektu przeprowadzono po 2 wojnie, gdy usunięto opaski okienne i wykonano pod oknami płyciny nawiązujące nieco formą do elewacji północnej z rysunku Wernera. Opaski okienne posiadają obecnie bardzo formę płaskiej listwy, bez zaznaczonych parapetów

Wewnątrz dziedzińca na obiekcie wyraźnie odcisnął piętno modernizm lat 20-30 w szczególności w obrębie wejścia zaakcentowanego półkolistym balkonem, dekorowanych w typowy dla tego stylu motywami sztucznego kamienia ze szlakiem.

Z dziedzińca na stronę północną przechodzi się sklepionym przejściem. Od strony południowej brama dekorowana misternie rzeźbionym kartuszem herbowym miasta wykonanym z piaskowca

⁴ <http://www.wroclaw.hydral.com.pl/225262,foto.html>

4. BADANIA STRATYGRAFICZNE

Wykonano badania stratygraficzne na ścianie frontowej skrzydła północnego oraz wieży. Na pozostałych elewacjach nie uzyskano możliwości wykonania badań.

Tab. 1 – SKRZYDŁO północne, elewacja frontowa północna - profilowanie gzymsu wieńczącego

Lp	Warstwa chronologiczna	Określenie warstwy	Uwagi
1	IV	brud	
2	III	obecnie eksponowana farba elewacyjna - biała	
3	III	drobnoziarnisty tynk z dodatkiem ciemnego cementu	Warstwa powodująca zatarcie rysunku i ostrości profilowań
4	II	brud	
5	I	Ugier o znacznym nasyceniu pigmentem, w ciepłym odcieniu podobny do koloru według wzornika Caparol 3D – Amber 75 Lub według Caparol Color System Sylitol Amphisilan – Terra 12	
6	I	Tynk wapienny gruboziarnisty	narzut profilowania, powierzchnia gładka
7	I	mur ceglany	

Gzyms posiada profilowane strzępia, co świadczy o tym, że powstał w trakcie odbudowy budynku, w okresie tym malowany był na kolor ugrowy

Tab. 2 – SKRZYDŁO północne, elewacja frontowa północna – ściana zwieńczenia nad wejściem głównym w okolicy woluty

Lp	Warstwa chronologiczna	Określenie warstwy	Uwagi
1	IV	brud	
2	III	obecnie eksponowana farba elewacyjna - biała	
3	III	drobnoziarnista zacierka tynkowa z dodatkiem ciemnego cementu	Warstwa powodująca zatarcie rysunku i ostrości profilowania woluty
4	II	brud	

5	I	Ugier o znacznym nasyceniu pigmentem, w ciepłym odcieniu podobny do koloru według wzornika Caparol 3D – Amber 75 Lub według Caparol Color System Sytilol Amphisilan – Terra 12	
6	I	Tynk wapienny gruboziarnisty	narzut, powierzchnia gładka
7	I	mur ceglany	

Tab. 3 – SKRZYDŁO północne, elewacja frontowa północna – boniowanie narożne

Lp	Warstwa chronologiczna	Określenie warstwy	Uwagi
1	IV	brud	
2	III	obecnie eksponowana farba elewacyjna - biała	
3	III	drobnoziarnista zacierka tynkowa z dodatkiem ciemnego cementu	Warstwa powodująca zatarcie rysunku i ostrości profilowania
4	II	brud	
5	I	Ugier o znacznym nasyceniu pigmentem, w ciepłym odcieniu podobny do koloru według wzornika Caparol 3D – Amber 75 Lub według Caparol Color System Sytilol Amphisilan – Terra 12	
6	I	Tynk wapienny gruboziarnisty	narzut, powierzchnia gładka
7	I	mur ceglany	

Tab. 4 – WIEŻA – ściana z boniowaniem

Lp	Warstwa chronologiczna	Określenie warstwy	Uwagi
1	IV	Farba elewacyjna żółta	Kolor słabo zachowany, wypłukany z większości powierzchni tynku
2	III	farba elewacyjna - biała	

3	II	Naprawy ściany wykonane ze ściślej, drobnoporowatej zaprawy	Miejscowe naprawy ściany wykonane z zaprawy ze znaczną domieszką szarego cementu
4	I	Ugier o znacznym nasyceniu pigmentem, w ciepłym odcieniu podobny do koloru według Caparol Color System Sylitol Amphisilan – Terra 13	Kolor walorowo jaśniejszy niż elewacja skrzydła północnego
5	I	Tynk wapienny gruboziarnisty	narzut, powierzchnia gładka
6	I	mur ceglany	

Tab. 5 – WIEŻA – profilowania gzymsu koronującego

Lp	Warstwa chronologiczna	Określenie warstwy	Uwagi
1	IV	Farba elewacyjna żółta	Kolor słabo zachowany, wypłukany z większości powierzchni tynku
2	III	farba elewacyjna - biała	
3	II	Naprawy ściany wykonane ze ściślej, drobnoporowatej zaprawy	Miejscowe naprawy ściany wykonane z zaprawy ze znaczną domieszką szarego cementu
4	I	Ugier o znacznym nasyceniu pigmentem, w ciepłym odcieniu podobny do koloru według Caparol Color System Sylitol Amphisilan – Terra 13	Kolor walorowo jaśniejszy niż elewacja skrzydła północnego
5	I	Tynk wapienny gruboziarnisty	narzut, powierzchnia gładka
6	I	mur ceglany	

Wnioski:

Pierwotny wygląd skrzydła północnego był inny niż obecnie eksponowany. Na elewacji, pod obecnie eksponowaną wyprawą tynkową napotkano jednakże jednorodną warstwę tynku pochodzącą z okresu remontu elewacji w latach 20 XXw, w okresie tym elewacja nie miała rozmalowań poszczególnych elementów detalu, lecz była pomalowana jednorodnym nasyconym kolorem ugrowym. Nie zachowały się opaski z tego okresu, gdyż zostały skute, gzymsy pozostawiono oryginalne (są pomalowane analogicznym kolorem jak na powierzchniach gładkich i boniach) i nałożono jedynie kolejną warstwę zaprawy, która zatarła rysunek profili.

Prawdopodobnie wieża, pochodząca z lat 20 XXw była pomalowana na analogiczny kolor ugrowy, jednakże o odcień jaśniejszy od reszty elewacji.

Na całej powierzchni, prawdopodobnie wszystkich elewacji poszczególnych skrzydeł zamku, znajduje się wtórny tynk, lub zacierka tynkowa ze znaczną domieszką cementu, o wysokich parametrach wytrzymałości, słabo przepuszczalna dla dyfuzji gazów i wilgoci, zniszczyła ona ostrość profilowań i precyzję rysunku, a także głębię modelunku wolut, bonii tasiemkowych oraz gzymsów.

Wieża nie posiada wtórnego narzutu na całej powierzchni elewacji, a jedynie miejscowe naprawy wykonane bardzo drobnoporowatą mocną zaprawą.

technika wykonania

Elewacja tynkowana tynkiem wapienno-piaskowym i zacierana na gładko. Detal wykonany z zaprawy metodą narzutu, ciągnięcia po prowadnicy profilem in situ, również gładki. Płaskorzeźbiony kartusz na bramie południowej wykonany jest z jasnego drobnoziarnistego piaskowca.

5. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

5.1. STAN ZACHOWANIA

Stan zachowania poszczególnych elementów wystroju elewacji jest zróżnicowany. Wynika to przede wszystkim z miejsca ekspozycji.

Wyprawy tynkowe na wieży są w bardzo złym stanie, powierzchnia jest wypłukana i zdegradowana, obserwuje się złuszczenie i odspajanie znacznych partii tynku. Naprawy wykonane wtórnie przyczyniają się do dodatkowych zniszczeń – gdyż miejscowo uszczelniają powierzchnię i powodują dezintegrację cegły. Stwierdzono obecność spękań, poprzez które przenika woda, która następnie penetruje mur pod powierzchnią tynku powodując jego odspojenie od ściany.

Na powierzchni tynku pokrywającego pierwotnie elewację skrzydła północnego w latach 20 XXw znajduje się wtórna warstwa tynku i warstwa farby elewacyjnej. Warstwy tynku obecnie eksponowane charakteryzują się wysokimi parametrami fizykomechanicznymi oraz słabą paroprzepuszczalnością. Zawierają znaczne ilości domieszki cementu, działa to uszczelniająco na mur i spodni tynk, zaburza procesy oddychania, dyfuzję gazów. Cementowa szlichta wykazuje miejscowo tendencje do złuszczenia się odrywając równocześnie warstwę spodnich zapraw. Detal architektoniczny zachowany jest w większości wypadków w dobrym stanie, pokryty jest jednakże wtórnym tynkiem który zniszczył precyzję profilowania i głębię modelunku. Jest to szczególnie widoczne na boniach.

tasiemkowych, których krawędzie są nierówne i nie posiadają kształtu półwałka. Jest to również rażące na spływach wolutowych, gdyż utraciły one swą plastykę. zacierkami i farbami elewacyjnymi. Stwierdzono miejscowe odspojenia i spękania detalu

Obserwacje pozostałych elewacji zamku wykazały, że wtórna warstwa tynku znajduje się na wszystkich ścianach, co szczególnie jest widoczne w partiach boniowania, gdyż jest ono bezkształtne, pozbawione odpowiedniego profilu w formie półwałka. Cementowe wyprawy niekorzystnie wpływają na stan zachowania ceglanych murów. Detal obecnie eksponowany jest w wielu miejscach uszkodzony, w szczególności gzymsy koronujące. Obserwuje się spękania biegnące pionowo przez elewację.

Wokół całego budynku biegnie odsadzka betonowa, która dodatkowo przyczynia się do zawilgocenia murów, gdyż utrudnia odparowywanie wody podsiąkanej z gruntu wskutek czego wznosi się ona na wyższe partie, do około 1,5-2,5 metra wysokości powodując zaplamienia i degradację cegły i tynku w partii cokołowej. Naprawy przy pomocy zaprawy z dużą domieszką cementu są bezskuteczne i powielają błąd zastosowania szczelnych, drobnoporowatych wypraw tynkowych utrudniających oddychanie muru.

Oględziny kamiennego kartusza wykazują, że jest on osłabiony, co będzie w najbliższym czasie skutkować ostatecznie utratą cennego modelunku płaskorzeźby. Powierzchnia wykazuje tendencje do osypywania się, jest zdegradowana, wypłukana oraz zabrudzona. Stwierdzono szereg drobnych ubytków oraz obecność relików polichromii i złocień.

5.2. WNIOSKI KONSERWATORSKIE

** Stan zachowania obiektu wymaga interwencji konserwatorskiej. Celem przystąpienia do prac jest wykonanie zabiegów, które zniwelują przyczyny niszczenia, przywrócić pełne walory estetyczne obiektu*

** Korzystne dla efektu i walorów autentyku oryginału byłoby zastosowanie farb mineralnych do malowania elewacji. Są one całkowicie matowe nie tworzą warstw o charakterze powłoki. Wskazanim byłoby wykorzystanie transparentności tych farb, co pozwoli na uniknięcie uzyskania sztucznej jednolitej powierzchni. W tym celu należy pomalować całość kolorem bazowym zgodnie z uzgodnioną kolorystyką, następnie nałożyć drugą nieco ciemniejszą transparentną warstwę, która nie pokryje jednolicie elewacji, lecz jedynie pozwoli na uzyskanie rozwibrowania koloru na powierzchni.*

** Elewacje wymagają analizy formy i rekonstrukcji dekoracji w duchu zachowanej ikonografii, gdyż obecnie eksponowane płaskie opaski okienne oraz płyciny międzyokienne są wtórne i deformują historyczny wystrój. Partie profilowane – gzymsy, boniowania są zniekształcone i wymagają reprofilacji. Należy przywrócić opaski okienne i parapety oraz usunąć nie uzasadnione historią obiektu płaskie płyciny międzyokienne*

** Należy usunąć przyczyny zawilgocenia murów – skuć odsadzkę betonową i wszelkie betonowe podłoża wokół zamku oraz skuć drobnoporowate tynki cementowe z wszystkich elewacji. Wokół **budynku wykonać izolację pionową**. W partii przyziemia zastosować tynki renowacyjne*

1. Tynki

- dokonać oględzin wszystkich elewacji po postawieniu rusztowań. W przypadku stwierdzenia występowania cementowych wypraw na wszystkich elewacjach – wykonać skucie tynku. Całość umyć przy pomocy myjni pod ciśnieniem. Stosować dysze szpachelkową

Po skuciu tynków mury wymagają oględzin przez uprawnionego architekta pod kątem badań architektonicznych, należy ustalić występowanie murów średniowiecznych w obrębie założenia. Ekspertyza ta może przyczynić się do wyeksponowania najstarszych, najcenniejszych partii zamku i uściślić wiedzę o obiekcie i może mieć wpływ na zmianę koncepcji wystroju.

- Wykonać dezynfekcję i odgrzybienie partii obmywanych wodą z uszkodzonych rur spustowych i oblachowań
- wykonać tynkowanie; stosować tynk czysto wapienny, w partii przyziemia zastosować systemowy tynk renowacyjny
- wykonać gruntowanie tynku przed malowaniem, pomalować elewację według projektu kolorystyki zgodnie z rygorami technologicznymi farbą silikatową matową unikając efektu jednolitej sztucznej powłoki zgodnie z zaleceniami powyżej

2. Detal wykonany z narzutu

- Dokonać oględzin detalu. W przypadku stwierdzenia występowania cementowych wypraw na wszystkich elewacjach – wykonać skucie tynku zachowując profile i ich artykulację. Usunąć partie odspojone, spękanе obecne na wieży, a także wszelkie wtórne naprawy. Całość umyć przy pomocy myjni pod ciśnieniem. Stosować dysze szpachelkową
- Wykonać odtworzenie, uzupełnienie i reprofilowanie detalu architektonicznego (gzymsów, bonii tasiemkowych), przywrócić odpowiednie grubości detalu i jego plastyczność (dotyczy bonii tasiemkowych oraz wolut na szczytach)
- wykonać dezynfekcję i odgrzybienie partii obmywanych wodą z uszkodzonych rur spustowych i oblachowań
- Całość zagruntować przed malowaniem
- Wykonać malowanie zgodnie z projektem według zatwierdzonej kolorystyki

3. Herb z piaskowca

Rzeźba ta musi być konserwowana pod kierunkiem uprawnionego dyplomowanego konserwatora dzieł sztuki, który opracuje dla niej autorski program prac konserwatorskich **na etapie wykonywania prac restauratorskich**. Obiekt wymaga wzmocnienia wstępnego preparatem hydrofilnym typu Steinfestiger OH. Usunięcia wtórnych nawarstwień. Przed umyciem należy herb przeanalizować pod kątem obecności polichromii, złocień i ewentualnej ich rekonstrukcji.

Opracowała: mgr Dorota Wandrychowska